

Atıf: Demirci, Abdurrahman (2025). "Elçi'nin Elçileri".

Kadim Akademi SBD, 9/1, 85-106.

<https://doi.org/10.55805/kadimsbd.1672285>

Makale Türü: Araştırma Makalesi.

Makale Başvuru Tarihi: 08.04.2025

Makale Kabul Tarihi: 05.06.2025

ELÇİ'NİN ELÇİLERİ

Abdurrahman Demirci*

Özet

Bu çalışma, Hz. Muhammed'in İslâm'a davet amacıyla görevlendirdiği elçilerin niteliklerini ve görev kapsamını ele almaktadır. Güncel İslâm tarihi ve siyer çalışmalarında İslâm'a davet sürecine dair ve özellikle elçiler üzerinden bir diplomasi tanımlaması söz konusudur. Ancak temel kaynaklarda kullanılan kavram ve görevlendirmelere bakıldığında elçilerin davetle başlayan bir görev silsilesi üstlendiklerini söylemek mümkündür. Arap yarımadasındaki kabilelere bölgedeki büyük imparatorluklara ve onların vassallarına gönderilen elçiler, birçok görevle memur edilmiş olup bunların ilki davettir. Ardından bu elçiler; dinî eğitim verme, namaz kıldırma, zekât-cizye âmilliği ve yönetim gibi birçok görevle sorumlu tutulmuşlardır. Bu durum, elçilerin donanımlı olmasını zorunlu kılmıştır. Bireysel yetenek, çok yönlülük ve farklı kültürlerle aşına olmanın yanı sıra dini bilgi ve birikimin gerekli olduğu bu elçilikleri diplomasi ile izah etmek pek isabetli olmasa gerektir. İlk elçilik görevlerinin doğru tanımlanıp değerlendirilebilmesi için tarih araştırması yöntemiyle ilgili rivayetlerin kendi bütünlüğü içinde ve bağlamından koparılmadan ele alınmasının yanı sıra birbirleriyle kıyaslanarak değerlendirilmesi zorunludur. Bu yöndeki bir bakış ve inceleme ancak İslâm tarihi temel kaynaklarına yönelik bütüncül bakışın gerçekleşmesini sağlayacak ve tarihi malumata yönelik anakronik bir yaklaşımın önüne geçebilecektir. İşte bu çalışmada Hz. Muhammed'in davet elçilerinin çok yönlü, elçiliklerinin ise İslâm'a çağrı ile başlayan çok amaçlı bir görevler silsilesi olduğu rivayet bütünlüğü içinde analitik bir şekilde ortaya koyulmaktadır.

Anahtar kelimeler: İslâm Tarihi, Hz. Muhammed, Elçi, Risalet, Tebliğ, Mesaj

* Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı,
E-mail: demircia.rahman@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2369-1847>, Ror: <https://ror.org/0396cd675>

Citation: Abdurrahman, Ekinici (2025). "The Envoys Of The Prophet".
Kadim Akademi SBD, 9/1, 85-106.
<https://doi.org/10.55805/kadimsbd.1672285>

Article Type: Research Article.

Application Date: 08.04.2025

Accepted Date: 05.06.2025

THE ENVOYS OF THE PROPHET

Abdurrahman Demirci*

Abstract

This study examines the qualifications and scope of duties of the envoys appointed by the Prophet Muhammad to invite people to Islam. In the scholarly literature, there exists a definition of diplomacy regarding Islamic missionary process, particularly through the role of envoys. However, an analysis of the concepts and appointments of envoys in primary sources reveals that the envoys in relation undertook a series of responsibilities embarking from call to Islam. The envoys dispatched to the tribes of the Arabian Peninsula as well as to major empires and their vassals were entrusted with multiple duties, the foremost of which was the invitation (da'wa). Subsequently, these envoys were also tasked with religious instruction, leading prayers, collecting zakāt and jizya, and administrative governance. This multifaceted role necessitated that the envoys be highly competent. While individual talent, versatility, and familiarity with diverse cultures were essential, religious knowledge and expertise were equally indispensable. Thus, interpreting these missions solely through the lens of diplomacy may not be entirely accurate. To accurately define and assess emissary missions dating back to the early Islamic epoch, it is imperative to employ historical research methodology, examining narrations (riwāyāt) within their holistic context without detachment, inter alia conducting comparative analysis. Such an approach ensures a comprehensive understanding of Islamic historical sources and prevents anachronistic interpretations of historical data. This article analytically enunciates, within the integrity of narrations, that the Prophet's envoys used to bear multifaceted features and that their missions constituted a multi-objective series of tasks commencing with the call to Islam.

Keywords: History of Islam, Prophet Muhammad, Envoy, Prophethood, Tabligh, Message

* Assoc. Prof. Dr., Mardin Artuklu University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, Department of Islamic History, E-mail: demircia.rahman@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2369-1847>, Ror: <https://ror.org/0396cd675>

Giriş

Milâdi 7. asırda Bizans ve Sâsânîler, bölgedeki siyasi ve ekonomik çıkarları nedeniyle Arap yarımadasına vassal devletleri aracılığı ile tahakküm kurmaktaydı. Bu iki imparatorluğun hâkimiyet alanı dışında kalan Arap kabileler ise bölge güçleri ile ticari faaliyetler sayesinde dolaylı bağlantılar içindeydi. Bir şehir yönetimi olan Mekke'nin her iki devletle de ticari ve siyasi ilişkisi mevcuttu. Örneğin milâdi 5. Asırda Huzâa kabilesiyle yaşadığı siyasi mücadeleler esnasında Kusay, Gassânîlerin desteğiyle Bizans'tan yardım almıştı.¹ Hâşim ise başta Bizans olmak üzere Sâsânî, Habeşistan ve Yemen yönetimleriyle ticari faaliyetler yürütmek üzere resmî görüşmeler yaparak güvenceler almıştı.² Arap yarımadasında, bölge devletleriyle kabile bazında elçilik faaliyetleri yürüten bir diğer kabile ise Kinde idi.³ Bunda, Fars ve Bizans devletlerinin tampon güç arayışı etkiliydi. Ancak milâdi 7. asırdan önce Arap yarımadası ve çevresindeki coğrafyada yürütülen elçilikler, genelde tek yönlü ve muvakkat bir mahiyet arz etmekteydi.⁴

Arap yarımadası dâhilinde ise hâkim olan kabilecilik yapısı ise çekişmeler dolayısıyla icra edilen münâfereler⁵ üzerinden kendi ölçeğinde elçilik faaliyetleri gerçekleşmekteydi. Bu girişimlerde savaş, barış, siyasi ve ekonomik çıkarlar belirleyici olmaktaydı. Özellikle siyasi ve ticari konularda yarımada dahilinde ve bölge yönetimlerine yönelik olarak Kureys kabilesinin ön plana çıktığı elçilik faaliyetlerinde kurumsal bir yapı mevcuttu. Dini konumu gereği sahip olduğu prestijinin yanı sıra Kureys'in, bölgeler arası ticari faaliyetleri Arap kabilelere ve komşu imparatorluklara elçi göndermesini gerekli kılmaktaydı. Mekke şehir devletini yeniden şekillendiren Kusay tarafından üretilen görevlerden birisi de sefaretti ve Kureys'in Teym kolu bu işi deruhte ediyordu.⁶ Ancak Kureys'in elçilik faaliyetleri içinde din tebliği yoktu.

Hız. Muhammed ticari, dini, siyasi ve sosyal faaliyetlerin kendi ölçeğinde kurumsal bir hal aldığı Mekke'de, miladi 7. asırda İslâm'ı tebliğe başladı. Ancak müşrik inancın adeta panteonu konumundaki şehirde bu dini davet, ciddi bir tepki ve baskıya maruz kaldı. Bu durum dini tebliğin elçilikler vasıtasıyla uzak diyarlara ulaştırılması bir yana Mekke'de ve çevresinde bile yayılmasını

¹ Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Târihi'l-Arab Kable'l-İslam*, (Beyrut: Daru's-Sâkî, 2001), 16/277.

² Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî, *el-Muhabber*, nşr. Ilse Lichtenstadter (Beyrut: Dâru'l- Âfâki'l-Cedîde, ts.), 163.

³ J. Spencer Trimingham, *Christianity Among The Arabs In Pre-Islamic Times*, (London: Longman, 1979), 179.

⁴ Günümüzde Ad hoc olarak adlandırılmakta olup tarihte uygulanan ilk diplomasi yöntemidir. Uygulama tek yönlü muvakkat elçilik yöntemiyle gerçekleşmekteydi. bk. *Hüner Tuncer, Eski ve Yeni Diplomasi* (Ankara: Dış Politika Enstitüsü, 1991), 5.

⁵ Cahiliyede hakem huzurunda kişinin rakibine veya hasmına sahip olduğu imkanlar hususunda üstünlük taslama faaliyeti. bk. Ebû el-Hasan 'Alî b. İsmail b. Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A 'zam*, nşr. 'Abd el-Ĥamîd Hendâvî (Beyrût Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye, 1421/2000), 10/261.

⁶ Şihâbuddîn Ahmed en-Nüveyrî, *Nihâyetu'l-Ereb fî Funûnuni'l-Edeb*, thk. Abdülmecîd Terhînî, İmâd Ali Hamza (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004/1424), 19/93.

engelledi. Miladi 622 yılında Medine'ye hicretle birlikte elde edilen siyasi zaferler ve artan Müslüman sayısı, İslâmiyet'i yakın bölgelere yayma imkânı sağladı. İşte bu dönemde daha rahat ve yoğun bir tebliğ süreci ortamı oluştu. Bu sayede Hz. Peygamber birçok kabile ve idareye yönelik elçilik çalışmaları gerçekleştirmeye başladı. Bu görevlendirmelerde yaygın elçilik kültüründen istifade edilmekle birlikte Hz. Peygamber'in tanımlama ve yönlendirmeleri belirleyiciydi. İslâmiyet'in yayılışıyla artık Arap toplumu ilk kez kendi içinden bir dinî elçilikle tanışıyordu. Bu süreçte mevcut kültürel birikimin yanı sıra dini müktesebat sayesinde elçiliğe yeni boyutlar kazandırılmaktaydı.

Elçiler vasıtasıyla gerçekleşen tebliğ sürecinde kullanılan kavramların dili, aslında yapılan işin bir tebliğ olduğunun açık bir ispatıydı. Arapça 'da elçilik için meb'us, sefir, vefd resûl ve berîd kavramları kullanılmaktadır. Sefir (سفير) arabuluculuk/ıslah amacıyla görevlendirilen kişidir.⁷ Meb'us (مبعوث) ise elçi demek olup bu kavramda gönderilen kişinin bir mesaj taşıması değil, bilakis bir ihtiyaca binaen gönderilmesi söz konusudur.⁸ el-vefd (الوفد) ise bir emire veya daha üst bir idareciye elçi olarak gönderilen kişi anlamına gelir.⁹ Hatta Kuran'da vefd¹⁰ kavramı heyet anlamında kullanılmıştır. Berîd (بريد) kavramı ise haberci veya hızlı elçi demektir.¹¹ Arapça resile (ر س ل) fiilinden türetilen resûl ise mesaj sahibi, mesaj taşıyan kişi demektir. Kuranda peygamberler için resûl ve nebi kavramı kullanılır. Ancak biz bu iki ifadeden o peygamberlerin neyle sorumlu olduğunu anlayabiliriz. Nitekim ilâhi elçilik için kullanılan risaletin anlamlarından birisi de akıl sahiplerinin Allah'la ve kendi aralarında çözemedikleri meseleleri açıklama görevidir.¹² Resûlün görevi, karşı tarafa şifahi de olsa bir mesaj ulaştırmaktır. Hz. Peygamber, insanlığa taşıdığı mesaj dolayısıyla Kuran'da resûl olarak tanımlanmış, kendisi de geniş kitleleri davet yolunda görevlendirdiği elçiler için sadece resûl kavramını kullanmıştır.¹³ Hatta İslâm tarihi kaynaklarında Hz. Peygamber'in topluluk şeklinde elçi görevlendirmeleri olmakla birlikte¹⁴ bu durumu

⁷ Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrut: Daru Sâdir, 1414/1993), 4/367, 370.

⁸ Ebu Hilal el-Askeri, *el-Furûku'l-Luğaviyye*, thk. Muhammed İbrahim Selim (Kahire: Dâru'l-İlm ve's- Sekâfe, ts.), 289.

⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 3/464.

¹⁰ Meryem 19/85.

¹¹ Ebû'l-Kâsım Mahmûd ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belâğâ*, nşr. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sevd (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/ 1998), 1/54.

¹² Muhammed b. Ali et-Tahânevî, *Keşşâfu Istilâhâtî'l-Funûn ve'l-Ulûm*, thk. Ali Dahrûc (Beyrut: Mektebetu Lübnan naşirun), 1996), 1/1019.

¹³ Örneğin Yemen'e elçi olarak gönderdiği Muaz b. Cebel, takip edeceği yolu ifade ederken kendisini (إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ (الله) "Allah'ın elçisinin elçisiyim." diye tanımlamıştır. Keza esir alınan Hâris b. Umeyr el-Ezdî, kendisini (رسول الرسول) "Resûlün'nün resûlü" şeklinde tanımlamıştır. bk. Ebû Abdullâh Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *el-Meğâzî*, nşr. Marsden Jones (Beyrut: Dâru'l-İlmî, 1409/1989), 2/755.

¹⁴ Münzir b. Sâvâ'ya Âlâ b. Hadramî liderliğinde bir heyet gönderilmiştir. bk. Ebû Abdullâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, nşr. Alî Muhammed Omar (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1421/2001), 1/263.

tanımlamak için bile vefd veya vufûd ifadelerine rastlanmaz. Bunun için daha çok "heyet/vefd" ifadesini değil de 'elçilerim (rusulî)¹⁵ ifadesini tercih etmiştir.

Hız. Peygamber'in elçi görevlendirmelerine dair birçok çalışma mevcuttur. Genel olarak elçi seçimi, elçilik süreci, mesajın önemi gibi hususların ön plana çıkarıldığı çalışmaların¹⁶ yanı sıra onun elçilikleri özellikle siyasi açıdan incelenmiştir. Bazı çalışmalarda ise ilk elçilik görevlendirmeleri İslâm tarihinde diplomatik faaliyetler olarak betimlenmiştir.¹⁷ Halbuki Hız. Peygamber'in elçilik uygulamaları, kabileler arası elçiliklere veya imparatorlukların diplomatik münasebetlerine mahiyet ve maksat itibarıyla benzemez.¹⁸ Söz konusu diplomasi nitelemesinde kurumsallık ve muhatap olmak üzere iki nedenin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle ortada henüz kurumsallığın olmadığı risaletin Mekke dönemindeki elçilikler birer habercilik faaliyeti, Medine döneminde gerçekleşen elçilikler ise diplomasi olarak nitelenir.¹⁹ Elçiliklerin fonksiyonu ve muhatap itibarıyla yapılan değerlendirmelerde ise görevlendirilen kişilerin amacı, şahsi özellikleri, muhatapın konumundan hareketle İslâm'da diplomasiin temellerini risalet dönemine irca etme çabası etkilidir.²⁰ Halbuki her iki dönemde gerçekleşen elçiliklerin temel amacı tebliğdir.

Diplomasi nitelemesi, içerik itibarıyla Hız. Peygamber'in elçi görevlendirmeleriyle bağdaşmaz. Çünkü diplomasi topluluklar, kabileler, toplumlar ve uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü veya uluslararası arenada ülkeyi temsil etme sanatı olarak tanımlanır. Diplomasinin, insanlıkla yaşıt bir tarihe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ancak dış politikada icra edilen diplomasinin, başta siyaset olmak üzere ekonomik, kültürel, etik, ahlak olmak üzere birçok yönü vardır.²¹ Hız. Peygamber'in elçiliklerinin ise salt tebliğden ya da tebliği güvence altına almaktan ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü mektuplar amaç olarak tebliğde bulunmak veya tebliği güvenceye almak; içerik itibarıyla de davet, ibadet, humus, dini

¹⁵ Yemen'e gönderilen Muaz b. Cebel ve Ebû Hureyre için bk. Ebû Muhammed İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, nşr. Mustafâ es-Sakkâ vd. (Mısır: Mektebetu Must-tafâ el-Bâb'l-Halebî, 1375/1955), 2/590.

¹⁶ Muhammed Abdülhay el-Kettânî, *Hız. Peygamber'in Yönetimi*, çev. Ahmet Özel, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 1/334-353.

¹⁷ Muhammed Hamidullah, *Hız. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mehmet Yazgan, (İstanbul, Beyan Yayınları, 1990), 73-163; Abidin Sönmez, *Resulullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Barış Antlaşmaları*, (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2007), 50-75; M. Ali Kapar, *Diplomat Sahabiler*, (Konya: Palet yayınları, 2000), 25-135; Süheyl Hüseyin el-Fetlavi, *Hız. Muhammed'in Diploması Anlayışı*, çev. Mustafa Işık, (İstanbul: Rağbet Yay., 2018), 276-348.

¹⁸ Diplomat Sahabiler adlı çalışmada "Diplomatlar başka bir ülkede kendi ülkesini politik, askeri, sanat, iş, ticaret gibi alanlarda temsil ve uygulama için görevlendirilir." şeklinde bir tanımlama mevcuttur. bk. Kapar, *Diplomat Sahabiler*, 19.

¹⁹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev. Mehmet Yazgan, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2011), 2/851.

²⁰ Kapar, diplomasiyi "Başka ülkede politik, askeri, iş, ticari, gibi alanlarda temsil görmek" şeklinde tanımlayarak görevlendirmelerin bunlara dair olduğu yönünde bir temellendirme yapar. bk. Kapar, *Diplomat Sahabiler*, 19.

²¹ Temel İskit, *Diplomasi/Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012), 13.

bilgilendirme, zekât sadaka, nasihat gibi konulardan ibarettir.²² Buna rağmen modern çalışmaların çoğunda Hz. Peygamber'in elçilik faaliyetleri, günümüz diplomasi terminolojisiyle ifade edilmek suretiyle anakronizme düşülmektedir.²³ Bu yaklaşım tarzında elçilik uygulamalarını, Hz. Peygamber'in diplomatik faaliyetleri ve İslâm'da uluslararası ilişkiler bağlamında ele alarak değerlendirme söz konusudur.²⁴ Dahası İslâm diplomasisinin temellendirilmesi ve esaslarının belirlenmesinde son dönem çalışmalarına bakıldığında ayet ve hadis eksenli değerlendirmelere bile rastlamak mümkündür.

Bir peygamber olması hasebiyle tüm çabaları tebliğden ibaret olan Hz. Muhammed'in bu yolda birçok imkân ve aracı seferber ettiği kuşkusuzdur. Ancak Hz. Peygamber'in davet elçiliklerinin dönemin Arap kabileleri ve çevre ülkeler arasında uygulanmakta olan elçiliklerden maksat ve mahiyet itibarıyla farklı olduğu bir gerçektir. Çünkü dönem itibarıyla Hz. Muhammed'in çabaları, mevcut imkânları inanç merkezli bir tebliğ için seferber etmekten ibarettir. Onun elçiliklerinin maksat ve mahiyetinin anlaşılabilmesi için, sözlerinde dikkat çektiği hususların, mektuplarında ve görevlendirmelerinde önelediği ve önem atfettiği uygulamaların bir bütün halinde analiz edilmesi gerekir.

1. Hz. Peygamberin Sözlerinde ve Uygulamalarında Elçilik

Medine'ye hicretle birlikte tesis edilip günden güne gelişen ama dönemin devlet yapılarına birebir uymayan bir idare ortaya çıkıyordu. Ancak bu durum bir şehir devleti mahiyeti de arz etmiyordu. Çünkü tebliğ eksenli teşekkül ettiği için kurulan yapıda mensuplarının artışı paralelinde bir büyüme ve genişleme söz konusuydu. Çünkü İslâm davetinin amacı siyasî değil, dinî idi. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in tebliğ sürecinde zaman zaman siyasi mücadele yolunu seçmesi ise şartların bir gereği idi.²⁵

H. Peygamber, Hudeybiye Antlaşması'ndan (6/628) sonra devrin siyasal yapılarına ve imparatorlara mektup göndermeye karar verdi. Ancak bu mektupların şeklen dahi siyasal bir görünüm taşımadığı açıktı. Çünkü imparatorların ve kralların mühürlü (resmi olmayan)

²² Bu konuda Himyer meliklerine gönderilen mektup genel manada mektupların içeriğini özetler mahiyettedir. bk. Ebû'l-Kâsım Abdurrahman es-Suheyli, *er-Ravdu'l-Unf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebevîyye*, nşr. Umar Abdusselâm es-Selâmî (Beyrût: Dâru İhyâ' it-Turâsi'l-Arabî, 1421/2000), 7/414.

²³ Bu husustaki örneklerden birisi için bk. Abdurrahman Muhammed, Abdurrahman. *ed-Diplomasiyyetu'l-İslamiyye ve Eseruha fî Daveti İlâllah*, (Riyad: Dâru'l-Yakîn, 2006), 29.

²⁴ bk. el-Fetlâvî, *H. Muhammed'in Diplomasi Anlayışı*, 327-351; Abidin Sönmez, *Resulullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Barış Antlaşmaları*, 50-75; Abidin Sönmez, *Resulullah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, (İstanbul: İnkılâb Yay., 2011), 75-168; Zeynep Şulul, *H. Peygamber Tarafından İslâm'a Davet İçin Gönderilen Elçiler*, (Urfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 43-67; M. Ali Kapar, "Hz. Peygamberin Diplomatik Münasebetlerine Genel Bir Bakış", *İslami Araştırmalar*, 1987, 1/5, 70-78.

²⁵ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Arap-İslam Siyasal Aklı*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2001), 71.

mektupları dikkate almayacaklarının kendisine hatırlatılması üzerine bir mühür kazıdı.²⁶ "Allah-Resûl-Muhammed" ibaresi taşıyan bu mühürle amaçlanan tek şey tebliğin dikkate alınması yönünde bir tedbirdi. Liderlere veya devlet başkanlarına gönderilen ve sırf davetten ibaret olan bu elçi süreci nedense bir diplomasi faaliyeti olarak değerlendirilerek İslâm tarihinde diplomatik faaliyetler bu dönemden başlatılır. Halbuki Hz. Peygamber'in davet etmek veya dolaylı olarak davete destek için elçi görevlendirdiğini hemen her görevlendirmesinde görmek mümkündür. Çünkü bunu hem gönderdiği mektuplarda hem de yola çıkmalarından önce elçilere yaptığı bilgilendirmelerde dile getirmekteydi. Mektuplarında İslâm'a davet etmek veya İslâm'a engel olanı uyarmak ana gayeyi oluşturmaktaydı.²⁷ Hz. Muhammed görevlendirdiği elçilerine de "Kolaylaştırın zorlaştırmayın, müjdeleyin nefret ettirmeyin"²⁸ diyerek davetin tarzını ve devamındaki süreci açıkça ifade ediyordu.

Söz konusu elçi görevlendirmelerine İslâm'dan önce Kureys'te olduğu gibi belirli bir zümre veya aile değil de liyakatli birçok kişi dâhil edildi. Bu durum, yapılan işin uzmanlık isteyen diplomatik bir duruştan ziyade bir tebliğ olduğunun en açık ifadesiydi. Dolayısıyla onun elçi görevlendirmelerinin salt davet için olduğunu gönderdiği elçilerin niteliklerinde de açıkça görmek mümkündür. Fakat nedense dönemin kabileler veya devletler arası elçiliklerinden ya da günümüz elçilik uygulamalarından hareketle²⁹ ortaya bir İslâm diplomasi uygulaması çıkarılmaktadır. Söz konusu müesseseseleşme olunca da İslâm tarihine yönelik aşkınlaştırmacı bakışın gereği olarak zihinlerdeki mükemmeliyet tasavvuruyla hem dönemin hem de geleceğin ideal nitelikleri Müslüman elçilerde bir arada toplanmaya çalışılmaktadır.³⁰ Halbuki Hz. Peygamber'in bir elçi olması hasebiyle dine davet için görevlendirdiği elçilerin seçimi bizlere önemli ipuçları vermektedir. Dolayısıyla tıpkı elçiliğinde yaptığı gibi görevlendirmelerinde de temsil, tebliğ ve izah hususlarına ehemmiyet vermiştir.

İslâm tarihinde elçilik kurumunun zenginleşmesi, İslâm kültüründe giderek artan müesseseseleşmeyle birlikte sürmüştür. İslâm tarihi kaynaklarında Hz. Muhammed'in elçi görevlendirmeleriyle ilgili gerekli niteliklere dair sahih bir rivayet mevcut değildir. Bu yöndeki tespit ve çıkarım zenginliğinde, Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'in uygulamalarından çıkarılan hükümler,

²⁶ Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakât*, nşr. Alî Muhammed Omer (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1421/2001), 1/405.

²⁷ Mektup gönderilen imparatorların İslâm'ı kabul etmemeleri durumunda tebaanın da Müslüman olmalarının engellenmesi durumunda yüklendikleri vebale dikkat çekilmesi hakkına bk. Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, çev. Vecdi Akyüz, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997), 117, 122.

²⁸ Müslim, *Kitâbu'l-Cihâd*, 1732, 1733.

²⁹ Umerî, Hz. Peygamber'in "Allah Muhammed Resul" yazılı bir mühür hazırlatmasını İslami siyasetin çağdaş araç ve biçimlerden faydalanma esnekliği şeklinde değerlendirmektedir. bk. Ekrem Ziya Umerî. *Sahiî Rivayetler Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Kasım Koç, (İstanbul: Beka Yayınları, 2017), 419.

³⁰ Kapar, Hz. Peygamber'in elçilerinin diplomatik görevlerinin yanı sıra tebliğ faaliyeti, hadis ve sünnetin yayılmasındaki rolleri itibarıyla sıradan bir diplomatın ötesinde olduklarını dikkat çeker. bk. Kapar, *Diplomat Sahabiler*, 136.

karşılaşılan farklı kültürlerin etkileri, âlimlerin görüşleri, farklı yöneticilerin bireysel tercihleri başta olmak üzere birçok etken vardır. Bu hususta Hz. Peygamber'in görevlendirmelerinden hareketle yapılan birtakım çıkarım ve tespitlere muahhar kaynaklarda rastlamak mümkündür. Ancak bazı modern çalışmalarda³¹ Hz. Peygamber'in elçiliği, yetiştirme ortamı ve İslâm'a davetteki elçilik süreçleri, diplomasideki birtakım hususlardan hareketle birer diplomatik faaliyet olarak nitelendirilmekte ve İslâm/Hz. Muhammed diplomasisi şeklinde bu alanda idealize edilmektedir. Onun yaptığı tercihlerden hareketle birtakım çıkarımlar yapmak mümkün olmakla birlikte salt dış görünüş, belagat, cesaret, gür ses, cesamet, isim ve yüz güzelliği gibi bireysel yönler³² öne çıkarılmak suretiyle bir elçi profili oluşturulmaktadır. Bu niteliklerden bazısının Hz. Peygamber'in görevlendirdiği kimi elçilerde bulunmuş olması, ne yazık ki bu yöndeki çıkarımlara³³ kapı aralamış ve zamanla elçilikte bu tarz niteliklerin aranır olmasına mahal vermiştir.³⁴ Dolayısıyla onun elçi görevlendirmelerinin evvelâ davet için olduğunu, gönderdiği elçilerin niteliklerinde de açıkça görmek mümkündür. Onun görevlendirmelerinde mesajın izahı, bireysel yetenekler, tecrübe, kabile bağları, dini bilgi ve donanım, muhatabın kültürüne vâkıf olma gibi kriterler mevcuttur. Elçi görevlendirmelerindeki doğru işte doğru adam seçimi³⁵ yorumunu, tüm bu etmenlerin bir arada değerlendirilmesi olarak kabul etmek gerekir. Dolayısıyla sayılan özellikler bir arada düşünüldüğünde Hz. Peygamber'in elçi seçiminde bireysel, kültürel ve dinî olmak üzere üç hususun belirleyici olduğunu söylemek mümkündür.

2. Elçilerde Bulunması Gereken Temel Özellikler

2.1. Bireysel Yönler

2.1.1. Dış Görünüş

H. Peygamber'in elçilik uygulamalarında, dönemin gelenek ve tecrübelerinden kısmen istifade ettiği muhakkaktır. Bundaki temel esas, maksadın hasıl olması ve İslâm'ın tebliği için mevcut uygulamanın amaca hizmet etmesiydi. Hz. Peygamber'in görevlendirmelerinde geniş rivayet kültüründen hareketle elçide aranan fizikî özellikler arasında yüz güzelliği ilk sırada

³¹ bk. Muhammed Tabî, *es-Sefârât fi'l-İslâm*, (Kahire: Mektebetu Medbûli, 1988), 31-42.

³² Ebû Ali el-Hüseynî İbnü'l-Ferrâ, *Kitâbu Rusulu'l-Mulûk*, thk. Selahaddîn Müneccid (Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-Cedîd, 1993), 38, 47.

³³ Hz. Peygamber'in elçilerini ahabın en akıllı, bilgili, güzel görünümlü, zeki, güzel sözlü, dil hâkimiyeti iyi, cedel kabiliyeti olan, saygın, kişiler arasından seçildiğine dair bk. Muhammed İbn Tulûn, *İlâmu's-Sâilîn an Kutubi Seyyidi'l-Murselîn*, thk. Muhammed el-Arnaût, Abdülkâdir el-Arnaût (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1407/1987), 18-19.

³⁴ Muhammed Hamidullah, görevlendirilen kişilerin karakterlerinden, mektuplarda vurgulanan hususlardan ve özellikle Hz. Peygamber'in elçiliğinden hareketle birtakım vasıfları ortaya koyar. Ona göre, seçilen elçiler yumuşak huylu, bilge tabiatlı, güzel sözler söyleyen, İslâm'ı iyi bilen, zahit ve dinin kurallarını harfiyen uygulayan kimselerdi. bk. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/852.

³⁵ Mahmut Şit Hattâb, *Suferâu'n-Nebi*, (Beyrut: Muessesetu'r-Reyyân, 1417/1996), 1/20.

zikredilir. Bu durum, bazen adeta altın oran misali³⁶ bir şekle büründürülür ve çehre veya endam itibarıyla adeta ideal bir profil çizilmeye çalışılan elçinin dış görünüşünden asaletine kadar³⁷ adeta seçkin birisi olması gerektiği vurgulanır.³⁸ Müslüman elçilerde dış görünüş hususuna dayanak olarak temelde iki husus gösterilir. Bunlardan ilki Dihye örneğidir. Bunda yegâne dayanak, suretinin güzelliği ile Dihye'nin ön plana çıkmış olmasıdır. Nitekim hadis kaynaklarında Dihye tanıtılırken "Cebrail'e benzerdi." ifadesine yer verilir.³⁹ Dış güzellik vurgusu üzerinden Cebrâil'e benzerlik rivayetleri tarih ve tabakat⁴⁰ kaynaklarında yer alır.

Cebrâil'e benzerlik üzerinden konu ele alındığında, elçilikte yüz güzelliğinin mi yoksa komple bir bedensel duruşun ya da endamın mı kastedildiği hususu net değildir. Muhatabın güzel görmesinin gözü ve gönlü rahatlatacağı düşüncesinden hareketle güzel görünümlü⁴¹ veya muhatabı manevi açıdan etkileyen elçi⁴² çıkarımı, Hz. Peygamber'in tavsiye ve uygulamalarından hareketle olanaksızdır. Çünkü Hz. Peygamber'in Yemen'e elçi olarak gönderdiği Muâz b. Cebel güzel bir veçheye sahip olmakla birlikte engelli bir sahâbîydi.⁴³ Keza dış görünüşe önem vermeksizin kısa boylu olmalarına rağmen Hâtıb b. Ebû Beltea'yı⁴⁴ ve Amr b. el-Âs'ı⁴⁵ elçi tayin etmiş olup bunda muhtemelen farklı bireysel yetenekler belirleyici olmuştur. O halde Dihye görevlendirmesi özelinde yüz güzelliği için sadece maksada hizmet eden bir tamamlayıcı unsur demek mümkündür. Dihye'ye dair bahsi geçen rivayetler üzerinden dış görünüş güzelliği, elçilikte

³⁶ Süleyman er-Rahîlî, *es-Sefâretu'l-İslâmiyye İle'd-Devleti'l-Bizantiyye*, (Riyad: Mektebetu't-Tevbe, 1993), 30-31.

³⁷ Hamidullah, ed-Damîr'den cesur ve gözü pek bir a'rabî olarak bahseder. bk. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/852.

³⁸ er-Rahîlî, elçilik hususunda dış nitelikler adıyla ele aldığı alt başlıkta elçinin dış görünüşüne dair adeta bir profil çizer. bk. er-Rahîlî, *es-Sefâretu'l-İslâmiyye*, 30-31; Ayrıca el-Mehîrî de elçilikte Hz. Peygamber'in, dış görünüş ve ahlak güzelliğine önem verdiğini vurgular ve şöyle der: "Resulullah, hulefa ve Müslüman idareciler, elçilerini dış görünüş ve ahlâki açıdan güzelliğiyle öne çıkarlar arasından seçtiler. Bundaki amaç elçinin muhatap tarafından kabul görmesiydi. Çünkü kişi güzel görünümlü insanı görünce bir rahatlama /huzur yaşar." bk. Said Abdullah Hârib el-Mehîrî, *el-Alâkâtu'l-Hâriciyye li'd-Devleti'l-İslâmiyye*, (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1995), 315. Fakat Hz. Peygamber'in gönderdiği elçilerin hiç birisinin dış görünüş sebebiyle kabul ya da reddedildiğine yönelik tarihsel bir kayıt yoktur. Bu yorum ve buna benzer tespitler tarihsel dayanaktan yoksun bir şekilde elçilik müessesesini ve elçilik niteliklerini idealize etme çabasıdır.

³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 4/188; et-Taberî, *Târîh*, 2/583.

⁴⁰ "Peygamber dedi ki; Cibrîl bana Dihye'nin suretinde geliyor. Dihye, güzel suretlidir." Rivayetin senedinde yer alan Ufeyr b. Me'dan'ın zayıf bir ravi olduğu hakkında bk. Şemsüddîn Ebû Abdullâh Muhammed ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvut vd. (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1405/1985), 2/553.

⁴¹ el-Mehîrî, *el-Alâkâtu'l-Hâriciyye*, 315.

⁴² el-Mehîrî, *el-Alâkâtu'l-Hâriciyye*, 316.

⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/541, 543.

⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/325.

⁴⁵ Ebû'l-Fadl Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, nşr. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1429/2007), 7/410.

bir kriter olarak addedilir. Halbuki tek elçi o olmadığı gibi onun dışındaki diğer elçiler farklı yönleriyle öne çıkmışlardır.

Dış görünüşe dair değinilmesi gereken bir diğer husus da giyim kuşamdır. Çünkü Cebraîl'in beyaz bir elbiseyle simsiyah saçlı ve giyimi düzgün bir bedevî suretinde ashaba görüldüğü ile alakalı rivayetler de mevcuttur.⁴⁶ Dolayısıyla Dihye üzerinden Hz. Peygamber'in elçilerde önem atfettiği dış görünüş, dış güzellikten ziyade kılık kıyafetin de dâhil olduğu bütüncül bir duruştur. Kaynaklarda Medine'ye gelen elçilere yönelik teşrifat hazırlıkları, görevlendirmeler, Hz. Peygamber'in giyim kuşama dair özen ve çabası başta olmak üzere birçok rivayet mevcuttur. Buna göre, gönderilen elçiler konusunda mesajın ön plana çıkarılması, gelen elçilerde ise muhatabın iknası için örnek bir yaşayış ve tarz sunumu bunda etkili olmuştur. Çünkü gelen heyetler için belirli bir konaklama süresi yanında Medine'nin bir okul vazifesi görmesi amaçlanmıştı. Bu nedenle elçilerin karşılanmasındaki hassasiyet ashabta da had safhadaydı. Nitekim Hz. Ömer'in elçileri karşılamak için ipek bir elbise giymeyi Hz. Peygambere teklif etmesi,⁴⁷ verilecek mesaj kadar dış görünüşün önemine dair iyi bir örnektir. Kureys'in sefaret işlerini yürütmüş olan birisinin bunu dile getirmesi, giyim-kuşamın mevcut elçilik kültüründe taşıdığı önemi gösterir. Çünkü cahiliye döneminde elçilerin dış görünüşüne önem verilmesi hatta bineklerinin bile özenli seçilmesi hususu muhatapta bırakılacak intiba itibarıyla oldukça önemsenirdi.⁴⁸ Ancak Hz. Peygamber'in gönderdiği elçilerin giyim-kuşamlarına dair kaynaklarda malumat yoktur. Dolayısıyla gönderilen elçilerin giyim kuşamlarına dair tespitler, muhtemelen karşılama sırasındaki hazırlıklardan çıkarımlar yapmak suretiyle ortaya konmaktadır.

Elçilikte güzel isim de dış güzellik açısından değerlendirilir.⁴⁹ Elçinin yüz güzelliğine ve güzel ismine dair "Bana bir 'haberci' gönderdiğiniz zaman güzel yüzlü ve güzel isimli olsun."⁵⁰ şeklindeki rivayet dikkat çekicidir. Hasen⁵¹ bir rivayet olan bu hadis⁵² elçi görevlendirmeleri için değil sadece sair habercilik için kullanılmış olsa gerektir. Ancak özellikle Hz. Peygamber'in Arap

⁴⁶ Müslim, Kitâbu'l-İman 1; Nesâî'de yer alan bir varyantta ise "Gelen, Dihye suretinde inen Cebraîl'di." şeklinde bir ifade mevcuttur. bk. Nesâî, Kitâbu'l-İman ve Şera'ihî, 4991.

⁴⁷ Müslim, Kitabu'l-Libâs ve'z-Zîne, 5401; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 5/263.

⁴⁸ Hire kralı Numan b. Münzir, Kısra'ya gönderdiği elçilik heyet üyelerini hülle, sarık ve taşlı yüzüklerle bezeyip özel atlar tedarik etmesi hususunda bk. Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, çev. Musa Kazım Yılmaz, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2021), 1/301.

⁴⁹ İbnu'l-Ferrâ, *Kitâbu Rusulu'l-Mulûk*, 38.

⁵⁰ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, *el-Musannef*, nşr. Sa'd b. Nâsir eş-Şetrî (Riyad: Dâru Kunûzi İşbiilyâ, 1436/2015), 11/102; el-Kettâni, *et-Terâtib*, 2/8-9.

⁵¹ Ravi zaptı, sahihe nispetle daha zayıf olan hadis. bk. Mücteba Uğur, "Hasen" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 16/374.

⁵² Ebû Ali el-Hüseyn İbnu'l-Ferrâ, *Kitâbu Rusulu'l-Mulûk*, thk. Selahaddîn Münecid (Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l Cedîd, 1993), 38.

yarımadası içinde Arapça konuşan liderlere gönderdiği elçilerin isimleri için bu durum doğru olarak kabul edilse bile farklı dili konuşan ülkeler için bunun bir anlam taşımadığı çok açıktır.

2.1.1.2. Dil Becerisi

Elçilikte mesajın arz edilmesi, açıklanması ve savunulması itibarıyla edebi açıdan donanımlı olunması hayli önemlidir. Zaten Arap kültüründe şair ve hatipler dildeki yetenekleri sayesinde zaman zaman temsil görevinde istihdam edilir,⁵³ böylece kabileyi temsil yanında, kabile liderleri veya devlet başkanlarından birtakım taleplerde bulunmak gibi görevler icra ederlerdi.⁵⁴ Hz. Peygamber'in görevlendirdiği elçilerden bazısının şair olması⁵⁵ Müslüman elçilerde de şairler gibi edebi yönün şart olduğuna dair bir kabulü beraberinde getirmiştir. Halbuki şairin kendi dilindeki yeteneği cezbedici bir yön olmakla birlikte bu durum sadece Arap yarımadası içinde gönderilen elçiler için geçerli olabilir. Bazı kabile liderlerinin şair olması hasebiyle⁵⁶ bu durum bir avantaja da dönüşebilir. Ancak Sâsânî, Bizans ve Habeş krallarına gönderilen elçiler için ise bu durum bir avantaj değildir. Dolayısıyla elçilikte dil yeteneği ile kastedilen, kendi dilini iyi bir şekilde telaffuz etmenin yanında, muhatabın diline vakıf olması da son derece önemlidir.

Hicaz kültüründe var olan gelenek üzere Hz. Peygamber'in çocuk yaşta Benî Sa'd kabilesine yetiştirilmek üzere verilmesinde fasih ve belîğ bir üslup kazanması amacı, onun elçi görevlendirmelerinde de aranır.⁵⁷ Bu durum Arap elçilik kültürünün bir gereği olup Hz. Peygamber de bundan istifade etmiştir. Bu husustaki ilk örneklerden birisi Muhâcir b. Ebû Ümeyye'dir. Nitekim Yemen meliklerinden Hâris b. Abdülkılâ'e elçi olarak gönderilen Muhâcir, buradaki hitabeti ve belâgatı nedeniyle Hâris'i İslâm'a kazandırmıştır.⁵⁸ Keza Ceyfer'e elçi olarak gönderilen Amr'ın belâgat ve fesahatiyle onu etkilemiş olması da bu konuda önemli bir örnektir.⁵⁹ Fakat Hz. Peygamber'in bu yönü temel bir kriter haline getirmemiş olup fiili olarak bu tarz görevlendirmeler yapmış olması, mesajdan ziyade muhatabın bu tarz şeylere önem atfediyor olması hasebiyledir.

⁵³ İbn Abdірabbіh, *el-Ikdu'l-Ferîd*, 2/279.

⁵⁴ Kısra'ya giden Arap elçi heyetinde Temîm ve Bekr kabile lider ve ediplerinden müteşekkil heyet için bk. İbn Abdірabbіh, *el-Ikdu'l-Ferîd*, 1/300. Aynı durum Himyer kralı Seyf b. Zî Yezen'i tebrik için giden ve içinde Abdülmumuttalib'in de olduğu heyet için söz konusudur. Heyet; lider, şair ve eşraftan oluşmaktaydı. bk. İbn Abdірabbіh, *el-Ikdu'l-Ferîd*, 1/312.

⁵⁵ Amr b. el-Âs, döneminin meşhur şairlerindendi. bk. Ebû Omer Yûsuf İbn Abdіlberr, *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, nşr. Alî Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1413/1992), 3/1188.

⁵⁶ Örneğin Yemâme lideri Hevze b. Ali, şairdi. bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/201.

⁵⁷ M. Ali Kapar, *Heyetler*, (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017), 36-37.

⁵⁸ Abdurrahman b. Abdullâh es-Suheyfî, *er-Ravd'ul-Unf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebevîyye*, nşr. Umar Abdusselâm es-Selâmî (Beyrût: Dâru İhyâ'it-Turâsi'l-Arabî, 1421/2000), 7/517; Ebû'l-Fadl Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, nşr. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Alî Muhammed Mu'avvad (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994), 1/678.

⁵⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/250.

Dolayısıyla umumîliği itibariyle İslâm tebliğinin anlaşılır ve yalın olması gerektiği, izahtan varestedir.

Hudeybiye sonrasında elçilerin gönderilecekleri yöneticinin dilini bir anda konuşmaya başladıklarına dair mucize içerikli bir rivayet mevcuttur. Buna göre Hz. Peygamber, Hz. İsa'nın havarilerini görevlendirmesinden ve gidilecek ülkelerin uzaklığı dolayısıyla elçilerin isteksizliğinden bahsetmiştir.⁶⁰ Bu esnada bir mucize gerçekleşmiş ve elçiler gidecekleri devletin diliyle konuşmaya başlamıştır.⁶¹ Nedense rivayette bahsedilen mucize sanki Hz. Peygamber'in görev tevdi ettiği zamana taşınmış gibidir. Çünkü İbn Sa'd, buradaki görevlendirmeler esnasında Hz. Peygamber'in elçilerinin de gidecekleri devletin diliyle konuşmaya başladığına yer verir.⁶² Halbuki Abdullah b. Huzâfe Kısra'yla diyaloga girmedeği gibi Herakl'e elçi olarak gönderilen Dihye de mektubu Busra meliki ile imparatora ulaştırmıştır.⁶³ Mukavkıs'ın Hâtıb ile etraflı görüşmeler ve tartışmalar yaşadığı rivayeti mevcutsa da⁶⁴ burada da Hâtıb'ın Rumca veya Kıptice konuştuğu yönünde bir bilgi yoktur. Gönderilen elçilerin zaman zaman ticari maksatla gittikleri ülkelerin diline vakıf olmaları veya yöneticilerin Arapça mütercimleri aracılığıyla elçilerle diyaloga geçmiş olmaları mümkündür. Ancak Hz. Peygamber'in dönem itibariyle Arapça'nın yaygın olduğu Suriye, Irak, Habeşistan ve Mısır gibi ülkelere elçiler gönderdiği görüşü⁶⁵ afaki bir yorumdan ibarettir. Çünkü dönem itibariyle bahsedilen bölgeler henüz fethedilerek Arapların iskânına açılmamıştır.

Elçilerin gönderilecekleri ülke ve toplumların kültürüne aşina olmaları önemlidir ki Hz. Peygamber'in seçimlerinde de bu hususun etkili olduğu aşikârdır.⁶⁶ İslâm'a davet edilecek olanların liderlik yönleri ve siyasi konumları, dönem itibariyle bu elçilikleri önemli kılan ve en can alıcı konuma taşıyan husustur. Böyle bir elçilik namzedinin de gelişigüzel tespit edilmesi düşünülemez. Burada seçilecek elçinin bireysel donanımı yanında gideceği ülkeye dair tecrübesi de hayli önemlidir. Ancak tüm bu hususlara aykırı olarak "Kim bu mektubumu Kayser'e ulaştırırsa ona cennet vardır."⁶⁷ rivayeti, dönemin şartları ve görevin mahiyetine aykırı bir durum olsa gerektir.

⁶⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/228.

⁶¹ Hamidullah, bu mucize söylemiyle Müslüman elçilerin değil bilakis Hz. İsa'nın havarilerinin kastedildiğini, buna kaynaklık eden metnin eksik olduğunun belirtir. İbn Sa'd'ın bu konuda sorunsuz olan metninde ise buna yer olmadığını söyler. bk. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/289.

⁶² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/222. Ancak muahhar kaynaklarda İbn Huzâfe'nin Kısra'nın sarayına bizzat giderek davet mektubunu verdiği, davet mektubunun okunmasının ardından elçinin huzurdan çıkarıldığı veya kovulduğu yönünde ayrıntılı rivayetlere yer verilmektedir. Bk. Ebû'l-Fidâ İsmâîl İbn Keşîr, *es-Sîretu'n-Nebevîyye* (el-Bidâye ve'n-Nihâye'den) nşr. Mustafâ 'Abdulvahîd (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1395/1976), 3/507-508.

⁶³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/223.

⁶⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/247.

⁶⁵ bk. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/853.

⁶⁶ Muhammed Hamidullah, *Allah'ın Elçisi ve Mesajı*, çev. Ülkü Zeynep Babacan, (İstanbul: Beyan Yay., 2014), 163.

⁶⁷ Ebû'l-Kâsım Abdurrahman es-Suheyli, *er-Ravd'ul-Unf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebevîyye*, nşr. Umar Abdusselâm es-Selâmî (Beyrût: Dâru İhyâ' it-Turâsi'l-Arabî, 1421/2000), 7/519.

Keza Vâkidî'nin aktardığı bir rivayette Mukavkis'a yazdığı mektubu mühürlemesi ardından "Mükâfatını Allah'tan umarak bu mektubumu Mısır hâkimine kim ulaştıracak?" sorusu üzerine Hâtıb'ın hemen öne atılarak sahiplenmesi,⁶⁸ bireysel yetenek ve donanımdan daha fazla şeyi ifade eder.⁶⁹ Şu hâlde dil yeteneği ve farklı kültürle aşina olmak gibi yönler öne çıkarılsa bile tebliğde gönüllülüğün ve bu yolda hayırda yarışın öncelenmiş olduğunu söylemek mümkündür.

2.1.1.3. Donanımlı Olmak

Hiz. Peygamber'in elçileri ve elçilikleri de çok yönlü bir mahiyet arz eder. Çünkü elçiliklerde dinin tebliği ve akabinde uygulama safahatının planlanması, kişiye veya kabileye özel görevlendirmeyi gereksiz kılmaktaydı. Bu durum, ashabdan birçoğunun her görev gibi elçilikte de istihdam edilebileceği anlamına gelmekteydi. Himyer Meliki Hâris b. Abdükülâl'e elçi olarak gönderilen Muhâcir b. Ebû Ümeyye; seriyye komutanlığı, zekât memurluğu ve katiplik gibi önemli görevler yapmıştı.⁷⁰ Münzir b. Sâvâ'ya elçi olarak gönderilen Âlâ b. Hadramî vahiy kâtipliğinin⁷¹ yanı sıra Eslem Kabilesi'ne gönderilecek davet mektubunun kâtipliğini ve Bahreyn yöneticiliği yapmıştı.⁷² Elçilikler, ashab arasında belirli görevleri olanların yanı sıra ticaretle iştigal edenlere bile tevdi edilmekteydi. Bizans'a elçi olarak gönderilen Dihye, ticaretle meşgul olduğu için elçilik görevinden dönerken yanında ticaret malları taşımaktaydı. Hatta Dihye'nin mallarını gasp ettikleri için Cüzâm Kabilesi'ne Zeyd b. Hârise komutanlığında Hismâ Seriyyesi düzenlenmişti.⁷³

Elçilik görevi, devamında birçok vazifeyi de beraberinde getirmekteydi. Dolayısıyla elçiler mesajın kaydı, taşınması, arzı ve uygulanması başta olmak üzere birçok görevi icra etmekle yükümlüydü. Bu durumu biz hem mektupların içeriğinde hem de uygulamalarda açıkça görmekteyiz. Örneğin el-Âlâ b. Hadramî'nin Hecer'e götürdüğü mektupta; davet, itaat, cizye, zekât ve sadakat esasları yer almaktaydı.⁷⁴ Uygulama safhasında ise gönderilen elçilerin artık yeni görevleri icra ettiklerini söylemek mümkündür. Bunun başlıca örneği Muâz b. Cebel'dir. Kendisi elçi olarak Yemen'e gönderilirken mesajın tebliği ardından İslâm dinini kabul eden veya onun

⁶⁸ Muhammed b. Omer el-Vâkidî, *Futûhu's-Şâm*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417/1997), 2/36.

⁶⁹ Nebi Bozkurt, Hâtıb'ın Mısır'a elçi olarak gönderilmesini "...yaptığı ticarî seferler dolayısıyla bu ülkeyi iyi tanınmasının, ayrıca güzel bir görünüme ve kıvrak bir zekâyâ sahip olmasının rolü vardır." şeklinde izah eder. bk. Nebi Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/445.

⁷⁰ Yûsuf b. 'Abdullâh İbn 'Abdilberr, *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, nşr. Alî Muhammed Mu'avvið, Âdil Abdulmevcûd Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415H, 4/15; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, 6/53; Zekeriya Güler, "Muhâcir b. Ebû Ümeyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/388.

⁷¹ Ebû İsa Muhammed et-Tirmizî, *eş-Şemâ'ilu'l-Muhammediyye*, nşr. İsmâ Mûsâ Hâdî (el-Cubeyl: Dâru's-Siddîk, 1434/2013), 195; Mustafa Necati Barış, "İslâm Tarihi Kaynaklarına Göre Hiz. Peygamber'in Vefatına Kadar Kur'an Tarihi", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/10, (Aralık 2023), 306-307.

⁷² Vakidî, *Meğâzî*, 2/782; İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/576.

⁷³ Vakidî, *Meğâzî*, 2/555-557.

⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/226, 238.

hâkimiyetinde yaşamak isteyenlerle ilgili esasları uygulamak üzere görevlendirilmişti.⁷⁵ Hz. Peygamber bu tarz bir uygulamayı Uman için de yapmıştır. Hicri 6. yılda Ebu Zeyd el-Ensârî ile Amr b. el-Âs, Cülendâ'nın iki oğlu Abd/Ubeyd ve Ceyfer'e elçi olarak gönderilmiş, tebliğe aldıkları olumlu cevap ardından elçilerin yeni görevi başlamıştır. Amr bölgede yöneticilik, Ebû Zeyd ise imamlik görevini üstlenmişti.⁷⁶ Bahreyn'e elçi olarak gönderilen el-Âlâ b. Hadramî, Münzir b. Sâvâ ile Hecer merzübânı Sibuh'tu İslâm'a davet etmiş, ardından İslâm'a girenlerden zekât toplamakla görevlendirilmişti.⁷⁷ Yarımada'nın doğu kısmında giderek zayıflayan Sâsânî egemenliği ardından bölgeye gönderilen elçilerle aslında farklı bir uygulama gerçekleşmektedir. Bölgede kesin sonuç alacak şekilde bir uygulamaya girildiği ve tebliğin ardından vergi memurluğu ile dinî rehberlik devreye sokuldu. Necran'a gönderilen elçi heyetinin görevleri arasında da Müslümanlara dinî rehberlik yer almaktaydı.⁷⁸ Bu örnekler bize Hz. Peygamber'in rutin bir elçilik görevinden ziyade çok yönlü ve donanımlı bir elçilik uygulaması gerçekleştirdiğini göstermektedir. Bu uygulama örnekleri, elçiliğin haberdar etme çabasından öte bir rehberlik ve daimî temsilcilik işlevi taşıdığı anlamına gelmektedir.

3. Dinî Yön

Elçilerin İslâm'ı tebliğ edecek olmaları hasebiyle ilk etapta gözetilen husus, dini bilgilerinin yeterliliği, dindarlığı ve donanımdır. Gönderilen muhatap itibariyle bazı elçiliklerin öne çıkması, farklı elçiler ve ayrıntı içeren mektuplar gibi birçok açıdan bakıldığında dini yönün temel nitelik olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü mektubu ulaştırmaktan ziyade mektubu temsil, bir o kadar önemlidir. Hatta Kayser'e gönderilecek olan mektup için "Kim bu kitabımı Kayser'e ulaştırırsa ona cennet vardır."⁷⁹ vaadi bunun bir izahıdır. Bu nedenle Hz. Peygamber'in elçilik görevinde müşrik istihdam ettiği rivayeti yersizdir. ed-Damrî'nin, Bedir Gazvesi (2/624)'ni müteakiben Habeşistan'a elçi olarak gönderildiği yönündeki rivayet, elçilikte gayri müslim istihdamına bir dayanak değildir. Zira Bedir ve Uhud gazveleri sırasında müşrik saflarında yer aldığından, ed-Damrî'nin dönem itibariyle Müslümanların maslahatı ve haklarının savunulması amacıyla istihdam edilmesi imkânsızdır.⁸⁰

Hz. Peygamber elçilerine davranışları konusunda da hassas davranmalarını ve dindar bir tavır içinde olmalarını öğütlemiştir. Muhâcir b. Ebû Ümeyye'yi Himyer meliklerinden Hâris b.

⁷⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/127, 228; 9/391.

⁷⁶ Ahmed b. Yahyâ el-Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, (Beyrut: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, 1988), 92.

⁷⁷ el-Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, 24; Zekât ve cizye gelirlerinin toplanması için gönderilen elçiler hakkında geniş bilgi için bk. Abdülkerim Öner, *Dört Halife Döneminde Beytülmal*, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019) 40.

⁷⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 5/318.

⁷⁹ es-Suheyli, *er-Ravdu'l-Unf*, 7/519.

⁸⁰ İbnu'l-Eşîr, *Usdu'l-Gâbe*, 4/205.

Abdükülâl'e gönderirken kendisine "Beldelerine gündüz gir, temizlen, iki rekât namaz kıl, Allahtan başarı iste, Allah'a sığın, mektubu sağ elinle ver!"⁸¹ şeklinde bir tembihte bulunmuştur.

Muhatabın tebliğ edilen dinle ilgili muhtemel soru veya sorgulama ihtimali, dinî bilgi itibarıyla donanımlı olmayı gerektirir. Ancak dinî bilgi ve donanım hususunda da önce bilgilendirme ve sonra da uygulama safhası söz konusu olacağından, mektup ve elçi görevlendirmelerinde bir tedriciliğin gözetildiğini söylemek mümkündür. Gönderilen mektuplarda yer verilen konular ve elçilerin farklı özelliklerine dikkat çekilmesi ve gönderilen bir sonraki elçide veya elçi heyetinde dinin emir ve buyruklarının uygulanmasına dönük çalışmalar bunun bir izahıdır. Bu durum elçilikte önce İslâm'ın tebliğine, ardından da yaşanmasına dönük tayini gerekli kılmıştır. Örneğin Himyer meliki Zur'a b. Seyf b. Zî Yezen'e hitaben yazılan mektubu taşıyan Muâz b. Cebel başkanlığındaki heyetin donanımı ve bölgede İslâm'ı kabul edenlerin zekât konusunda bilgilendirilme ihtiyacı bu tercihte etkili olmuştur. Bu nedenle Hz. Peygamber "Ben ehlimin salihlerinden, dindarlarından ve ilim sahiplerinden olanları size gönderdim."⁸² demek suretiyle muhatabın durumuna uygun elçi seçimine dikkat çekmiştir. Ancak bu niteliğin tüm elçilerde aranan temel şartlar arasında olmadığını söylemek gerekir. Aksi durumda sadece İslâm'a ilk giren veya fıkhi bilgisi çok iyi olan ashab arasından seçim yapılmış olması gerekir ki tarihsel açıdan bunu iddia etmek zordur. Zaten Medine'ye gelip Müslüman olan ve kendi kabilesine bir mektupla geri gönderilen elçilerin durumu buna tezat teşkil eder. Dolayısıyla içinde ayetler yazılı olan mektupları açıklayacak nitelikte donanım, elçilik için asgari şartlardan sayılmalıdır.

4. Kültürel Yön

4.1. Temsil Sorumluluğu

Birçok kültürde olduğu üzere Arap kültüründe de temsil konumunda olması hasebiyle elçi dokunulmazdır. Hatta bu durumu ifade etmek üzere Arap kültürünün hikmet sahipleri "Üç şey üç şeye delalet eder: Hediye, hediye edene; kitap, kâtibine; elçi, gönderenine!"⁸³ şeklinde bir söz serdetmişlerdir. Dönem itibarıyla Hz. Peygamber, elçilerini tam bir temsil yetkisi ile göndermiş ve elçilerine yönelik her tavrın kendisine karşı sergilenmiş olduğunu belirtmiştir. Bu durumu Eyle yöneticisi Yuhanna b. Ru'be'ye yazdığı mektupta şöyle dile getirmiştir: "Eğer elçilerime itaat ederseniz Allah, resûlü ve onunla beraber olanlar sizin koruyucunuzdur."⁸⁴ Elçisi Âlâ b. Hadramî hakkında ise Bahreyn hâkimi Münzir b. Sâvâ'ya bizzat şöyle yazarak belirtmiştir: "Elçilerime itaat eden ve emirlerine uyan bana itaat etmiş olur. Onlara karşı samimiyet gösteren bana göstermiş olur".⁸⁵ Bu ifade, sadece Müslüman yönetime dair bir çağrı ve hatırlatma değil aynı zamanda Arap

⁸¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/282, 285.

⁸² İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/590.

⁸³ İbnü'l-Ferrâ, *Kitâbu Rusulu'l-Mulûk*, 53.

⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/240.

⁸⁵ İbn Tulûn, *İ'lâmu's-Sâilîn*, 60.

kültürüne ve bölgedeki elçilik uygulamalarına dair bir hatırlatmadır. Zira bölge yönetimlerinde ve yarımada içindeki idari yapılarda elçilik geleneği mevcuttur.

Kabile kültürünün saldırgan yaklaşımı dolayısıyla her olasılık ihtimal dâhilinde olduğundan, herhangi bir saldırı ihtimaline karşı caydırıcılık gerekiyordu. Bu durum dinin tebliğinde yaygın elçi kültüründen istifade edildiğini göstermektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in bu yöndeki hassasiyetini Hâris b. Umeyr'in Gassânî Hristiyan Araplarının reislerinden Şürahbîl b. Amr tarafından şehit edilmesi⁸⁶ olayında görmek mümkündür. Bizans'ın vassalı ve siyasi-askerî açıdan Müslümanların gücüyle kıyaslanamayacak bir konuma sahip olmasına rağmen Gassânî emirine yönelik alınan misilleme kararı manidardır. Sonucu itibariyle istenilen düzeyde olmasa da elçi dokunulmazlığını hiçe sayan Gassânî emirine karşı düzenlenen Mute Savaşı'yla⁸⁷ bölgeye verilen caydırıcılık mesajı oldukça önemlidir. Temsile yönelik bu saldırı ve engelleme çabasının, Müslümanların ilerde gerçekleştirecekleri fütihat sürecinin yönünü belirlediğini söylemek mümkündür.

4.2. Kabile Mensubiyeti

Dönem itibariyle başta Hicaz olmak üzere Arap yarımadasının genelinde hâkim olan kabilecilik yapısı, ittifakları gerekli kılmaktaydı. Ticari ve dinî hayatın bile haram aylarda güvence altına alındığı Yarımada'da, tebliğ faaliyetlerinin zorluğu ortadaydı. Dolayısıyla bir kabileye mensup veya onunla müttefik olmak, başta yaşam güvencesi olmak üzere önemli garantiler sunuyordu. Hz. Peygamber hicretin ardından daveti güvenceye almak için bazı kabilelerle ittifak anlaşması yapmıştı.⁸⁸ Özellikle Uhud mağlubiyetinden sonra bazı bedevî kabilelerin tebliğ heyetlerine puslu kurup şehit etmeleri, davet ve elçilik faaliyetlerini zora sokmuştu. İşte bu durum, henüz İslâm'a yeni girmiş bazı kabile temsilcilerinin kendi kabilelerine elçi olarak görevlendirilmesine yol açtı. Bu görevlendirmelerde esas olan İslâm'ı tebliğ etmek olduğundan, kabile mensuplarından birisinin vazifelendirilmesi, kabile içinde davetin kabulünü daha da hızlandırmaktaydı. Cüzâm Kabilesi mensubu olan Rufâa b. Zeyd el-Cüzâmî böyle görevlendirilmişti. Hudeybiye Antlaşması sonrası Medine'ye gelen Rufâa, Müslüman olmuş, götürdüğü davet mektubu sayesinde kabilesi İslâm'ı kabul etmişti.⁸⁹ Birçok elçilik vazifesi yürüten Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin özellikle Habeşistan elçiliğinde de kabile aidiyeti etkili olmuştu. Çünkü dönemin Habeş kralı olan Ashame, Habeşistan'da yaşanan bir taht kavgası ardından Damre kabilesi'ne köle olarak satılmıştı.⁹⁰ Daha sonra kralın soyundan olan Necâşî Ashame'nin Habeşliler tarafından krallık için tekrar geri çağırılması, Hz. Peygamber'in önüne önemli bir fırsat çıkarmıştı. Bir diğer husus da ed-Damrî'nin

⁸⁶ Gencal Şenyayla, "İslâm'ın İlk Şehit Elçisi: Hâris B. Umeyr", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (Güz/Autumn 2020), 1019-1030.

⁸⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/119.

⁸⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/591.

⁸⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/596.

⁹⁰ es-Suheyli, *er-Ravdu'l-Unf*, 3/157.

Habeşistan'la ticaret anlaşması olan Abdüşemsoğulları'nın halîfi olmasıydı.⁹¹ Bu durumdan haberdar olan Hz. Peygamber, Damre Kabilesi mensubu olan Amr b. Ümeyye'yi, Necaşî'ye elçi olarak göndererek aradaki ülfeti ve muhabbeti avantaja dönüştürmeye çalışmıştı.⁹²

Kabile asabiyeti veya ittifaklarının caydırıcılığı hususu, Arab'ın karakteristik özelliği olduğundan ashab da bu hususta Hz. Peygamber'e görüşleriyle katkıda bulunuyordu. Şöyle ki Hudeybiye Antlaşması'ndan önce Hz. Peygamber sefaret tecrübesinden hareket ederek Hz. Ömer'i Kureyş'le görüşme yapmak üzere Mekke'ye göndermek istemişti. Ancak Hz. Ömer bu esnada Kureyş idaresindeki Benî Ümeyye'nin rolü ve varlığı nedeniyle Hz. Osman'ın elçi olarak gönderilmesini teklif etmiş ve bu tercih Hz. Osman'ın Kureyş tarafından iyi karşılanmasına neden olmuştu.⁹³ Elçilik için uygun kabile mensubu mevcut olmadığı zamanlarda ise bölgeyi iyi bilen elçiler tercih edilmekteydi. Nitekim Dihye'nin Kelb kabilesinden olması ve Bizans şehirleriyle olan ticari faaliyetleri onun Bizans'a elçi gönderilmesinde etkili olmuştu. Davetin Mekke döneminde ve hicretin hemen ardından olduğu gibi Mekke ve Medine içinde kabile asabiyeti olumsuz tavrın yanı sıra İslâmiyet'in himayesinde de hayati bir işlev görmüştü. İşte bu yön Arap yarımadasının her tarafına ve bölgedeki yönetimlere yönelik elçiliklerde devreye sokulmuştu.

4.3. Tecrübe

Müslüman elçiliklerde tecrübe hususu, sefaret ve risalet farkı üzerinden değerlendirilmelidir. Özellikle siyasi amaçla istihdam edilen ve taşıdığı mesajdan çok birikimi ve donanımı ile ön plana çıkan sefir için tecrübe, hayli önemlidir. Ancak mesajın öne çıktığı ve devamında uygulama safahatının mevcut olduğu Hz. Peygamber'in elçi görevlendirmelerinin geneline bakıldığında bunu söylemek pek mümkün değildir. Dönemin krallık ve imparatorluklarında kurumsal elçilik uygulamalarının yanı sıra Arap kabilelerinin sefaret uygulamalarında da tecrübe, hayati önem taşımaktaydı. Çünkü Arap kültüründe elçi gönderenin itibarı, elçisiyle ölçülürdü.⁹⁴ Bu durum tecrübe sahibi ve donanımlı elçi tercihinin gerekli kıldırı.

Cahiliye Arapları elçilikte birikime önem verirdi ve özellikle Mekke şehir devletinde kabile kolları arasında bir görev bölüşümü mevcuttu. Benî Âdiy kabilesi tarafından yürütülen bu görevi Müslümanlığına kadar Hz. Ömer yürütmüştü. Nitekim Hz. Ömer'in tecrübesini zaman zaman ashaba ve Hz. Peygamber'e aktardığı bilinmekteydi. Hz. Peygamber'in de elçilikte tecrübeye önem verdiği ve bu doğrultuda elçi tayin ettiği zamanlar olmuştur. Nitekim Amr b. el-Âs'ın Uman elçiliği,⁹⁵ buna verilebilecek en önemli örnektir. Ancak Hz. Peygamber, elçilikte mevcut birikim ve tecrübeyi önemsemekle birlikte bu yönü bireysel donanım ve dini yeterlilikten bağımsız ve tek başına

⁹¹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 372; Hattâb, *Süferâu'n-Nebî*, 1/32.

⁹² Hattâb, *Süferâu'n-Nebî*, 1/47.

⁹³ Vakıdî, *Meğâzî*, 2/600.

⁹⁴ İbnu'l-Ferrâ, *Kitâbu Rusulu'l-Mulûk*, 53.

⁹⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 7/410.

referans almamıştır. Çünkü Hz. Peygamber'in elçi görevlendirmeleri belli bir bölgeye veya çıkara yönelik gerçekleşmemiştir. Dine davetin esas teşkil etmesinin yanında farklı topluluk, yönetim ve kültürlerin hedef alınması Hz. Peygamber'in sabit elçilik görevlisi belirlememesine neden olmuştur. Dolayısıyla onun elçiliklerinde deneyimden ziyade dinî bilgi, farklı kültürlerle aşinalık, çok yönlülük ve dil becerisi başta olmak üzere birçok özelliğin toplamından müteşekkil bir tecrübenin önemsendiğini söylemek mümkündür.

Sonuç

Risaletin Mekke ve Medine dönemlerinde İslâm'ın tanıtılması, yayılması ve güvence altına alınması için Hz. Muhammed tarafından birçok elçi vazifelendirilmiştir. Elçilik yapmak üzere istihdam edilen sahâbîler, tebliğ görevini bihakkın yerine getirmeye çalışmışlardır. Heyetler yılı ile kıyaslandığında bu elçiliklerle kitlesel bir İslâmlaşmanın gerçekleştiğini söylemek zordur. Ancak gönderilen elçilerin İslâm'ın tanıtımı itibarıyla büyük ve önemli görevler yaptığı çok açıktır. Özellikle modern çalışmalarda Hz. Peygamber'in elçi görevlendirmeleri, bir tebliğden ziyade kurumsallık üzerinden birer diplomatik faaliyet olarak değerlendirilir. Bunda Hz. Peygamber'in hicretten sonra Medine'de tesis ettiği yapıyı bir devlet olarak görme ve Hz. Peygamber'i çok yönlü bir devlet başkanı olarak tanımlama çabası belirleyicidir. Ancak söz konusu elçiliklere bütüncül olarak yaklaşıldığında bürokrasi ve diplomasi tanımlamasının yerinde bir tespit olmadığı gayet açıktır.

Söz konusu elçilik faaliyetlerinin, uygulama itibarıyla dönemin yaygın elçilik kültüründen istifade etmekle birlikte içerik, maksat ve işlev olarak farklılık arz ettiği ortadadır. Dolayısıyla bu elçilikleri kültürel gerçeklikleri de dikkate alarak İslâm'ı insanlığa taşıyıp izah edebilecek donanımdaki ashabın gerçekleştirdiği birer tebliğ faaliyeti olarak değerlendirmek gerekir. Hz. Peygamber'in oldukça yalın ve net olan davet mesajlarını genelde yazılı olarak ulaştıran bu elçiliklerde şahsa özel bir görevlendirme yoktur. Bunun temel nedeni, elçiliğin bir nöbet değişimi şeklinde adeta tüm Müslümanların görevi olarak addedilmesi ve meselenin evvelâ bir davet, devamında ise verilen yeni vazifelerin icrası gereğidir.

Arap kültüründe elçiliğe dair mevcut olan kavramların genelinde bir kabileyi temsil, onun çıkarına hareket etme ve taleplerde bulunma gibi esaslar mevcuttur. Ancak Hz. Muhammed'in görevlendirdiği elçiler için bu kavramlar arasında risaletin mesajını hiçbir çıkar gözetmeksizin taşıma anlamındaki resûl kavramı kullanılmıştır. Dolayısıyla söz konusu tebliği yapacak elçinin de bu iklimden nasibini almış olması gerekir. Bu durum, Hz. Peygamber'in elçiliklerinin çok yönlü olmasına sebebiyet vermiştir. Elçilik bir aracılık değil, bilakis bir sürecin başlangıç aşamasıdır. Bundan dolayı Hz. Muhammed'in elçileri evveleminde birer mübelliğ, elçilikleri ise çok yönlü bir görevlendirmedir.

İslâm tarihinde kurumsallaşma adına Hz. Muhammed'in elçi görevlendirmeleri konusunda tespit edilmeye çalışılan bireysel nitelikler ve kurumsal özelliklere dair yapılan çoğu çalışmada,

diplomasi vurgusu nedeniyle neredeyse tebliğ vazifesi ikinci plana itilmektedir. Halbuki Hz. Peygamber'in elçi görevlendirmeleri, İslâm'a davet çabası, davetin güvence altına alınması ve İslâm'ın yaşatılmasına dair faaliyetlerden ibarettir. Tebliğ esaslı bu elçiliklerin maksat ve mahiyetine yönelik bütüncül bir bakıştan uzak yaklaşımlar ve güncel şartlardan mülhem diplomasiye dair tespit ve nitelemeler, İslâm tarih yazımının anakronizme sürüklenmesine yol açmaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı	Bu çalışma tek yazarlıdır.
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakem
Etik Beyanı	* Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. * Bu makale; herhangi bir lisans üstü çalışmadan üretilmemiştir. * Bu makale, sempozyum veya kongre gibi herhangi bir zeminde, özet veya tam metin olarak sunulmamış, özgün bir araştırma makalesidir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İntihal.net
Çıkar Çatışması	Yazar(lar) çıkar çatışması beyan etmemiştir.
Etik Bildirim	kadimakademidergisi@gmail.com
Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır
Dizinlenme Bilgileri	

103

Araştırma
Makalesi

Declaration of Contribution Rate of Researchers	This study has one author.
Peer-Review	Double Blind Referee
Ethical Statement	* It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies utilized are indicated in the bibliography. * This article is not derived from any postgraduate study. * This article is an original research article that has not been presented as an abstract or full text in any ground such as symposium or congress.
Plagiarism Checks	Done – İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Ethical Disclosure	kadimakademidergisi@gmail.com
License	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license
Indexing Information	

Kaynakça

- Abdurrahman, Abdurrahman Muhammed. *ed-Diplomâsiyyetu'l-İslamiyye ve Eseruha fî Daveti İllâlah*, Riyad: Dâru'l-Yakîn, 2006.
- Askeri, Ebu Hilal. *el-Furûku'l-Luğaviyye*, thk. Muhammed İbrahim Selim, Kahire: Dâru'l İlm ve's-Sekâfe, ts.
- Belâzûrî, Ahmed b. Yahyâ. *Futûhu'l-Buldân*, Beyrut: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, 1988.
- Barış, Mustafa Necati. "İslâm Tarihi Kaynaklarına Göre Hz. Peygamber'in Vefatına Kadar Kur'ân Tarihi", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/10, (Aralık 2023), 290-315. <https://doi.org/10.46353/k7auifd.1368857>.
- Bozkurt, Nebî. "Hâtıb b. Ebû Beltea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 16/444-445. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Câbirî, Muhamed Âbid. *Arap-İslam Siyasal Aklı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2001.
- Cevad Ali. *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam*, 20 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sâkî, 2001.
- Fetlavi, Süheyl Hüseyin. *H. Muhammed'in Diploması Anlayışı*, çev. Mustafa Işık, İstanbul: Rağbet Yay., 2018.
- Güler, Zekeriya. "Muhâcir b. Ebû Ümeyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30/388, Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Hamidullah, Muhammed. *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, çev. Vecdi Akyüz, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997.
- Hamidullah, Muhammed. *H. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mehmet Yazgan, İstanbul: Beyan Yayınları, 2007.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*, 2 Cilt. çev. Mehmet Yazgan, İstanbul: Beyan Yayınları, 2011.
- Hamidullah, Muhammed. *Allah'ın Elçisi ve Mesajı*, çev. Ülkü Zeynep Babacan, İstanbul: Beyan Yay., 2014.
- Hattâb, Mahmut Şit. *Suferâu'n-Nebî*, 3 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Reyyân, 1417/1996.
- İbn 'Abdiberr, Yûsuf b. 'Abdullâh, *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*. nşr. Alî Muhammed Mu'avvið, Âdil Abdulmevcûd. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415H.
- İbn Abdiberr, Ebû Omer Yûsuf. *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*. nşr. Alî Muhammed el-Becâvî. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1413/1992.
- İbn Abdirabbih, Şihâbüddîn Ahmed, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3 Cilt. çev. Musa Kazım Yılmaz, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2021.
- İbn Ebî Şeybe Ebû Bekr, *el-Musannef*. nşr. Sa'd b. Nâsir eş-Şetrî., 25 Cilt. Riyad: Dâru Kunûzi İşbilîyâ, 1436/2015.
- İbnu'l-Ferrâ, Ebû Ali el-Hüseyin. *Kitâbu Rusulu'l-Mulûk*, thk. Selahaddîn Müneccid, Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-cedîd, 1993.
- İbn Hâbib, Ebû Ca'fer Muhammed el-Bağdâdî, *el-Muhabber*. nşr. Ilse Lichtenstadter. Beyrut: Dâru'l- Âfâkı'l-Cedîde, ts.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fadl Ahmed. *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, nşr. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî. 14 Cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1429/2007.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fadl Ahmed. *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*. nşr. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Alî Muhammed Mu'avvað. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.

- İbn Hişâm, Ebû Muhammed. *es-Sîretu'n-Nebevîyye*, nşr. Mustafâ es-Sakkâ vd., Mısır: Mektebetu Must-tafâ el-Bâbî'l-Halebî, 1375/1955.
- İbn Keşîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl. *es-Sîretu'n-Nebevîyye (el-Bidâye ve'n-Nihâye'den)*. nşr. Muştafâ 'Abdulvahîd. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma' rife, 1395/1976.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed. *Lisânu'l-Arab*, 15 Cilt. Beyrut: Daru Sâdır, 1414/1993.
- İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, nşr. Alî Muhammed Omar, 11 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1421/2001.
- İbn Sîde, Ebû el-Hasan 'Alî b. İsmail. *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zam*, nşr. 'Abd el-Ĥamîd Hendâvî, 10 Cilt, Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-'İlmiyye, 1421/2000.
- İbn Tulûn, Muhammed. *İ'lâmu's-Sâilîn an Kutubi Seyyidi'l-Murselîn*, thk. Muhammed el-Arnaût, Abdülkâdir el-Arnaût, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1407/1987.
- Kapar, M. Ali. "Hz. Peygamberin Diplomatik Münasebetlerine Genel Bir Bakış", *İslami Araştırmalar*, 1987, 1/5, 70-78.
- Kapar, M. Ali. *Diplomat Sahabiler*, Konya: Palet Yayınları, 2000.
- Kapar, M. Ali. *Heyetler*, İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay. *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, 2 Cilt. çev. Ahmet Özel, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Mehîrî, Said Abdullah Hârib. *el-Alâkâtu'l-Hâriciyye li'd-Devleti'l-İslâmiyye*, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1995.
- Müslim, Ebû'l-Hasen. *el-Müsnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*, nşr. Heyet. 7 Cilt. Kahire: Dâru't-Te'sîl, ts.
- Nesâ'î, Ebû Abdurrahmân Ahmed, *es-Sunenu's-Suğrâ*. nşr. Abdulfettâh Ebû Ğudde. 9 Cilt. Haleb: Mektebetu'l-Matbû'âtî'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- Nüveyrî, Şihâbuddîn Ahmed, *Nihâyetu'l-Ereb fî Funûnuni'l-Edeb*, thk. Abdülmecîd Terhînî, İmâd Ali Hamza, 33 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2004/1424.
- Öner, Abdülkerim. *Dört Halife Döneminde Beytülmal*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.
- Rahîlî, Süleyman. *es-Sefaretu'l-İslamiyye İle'd-Devleti'l-Bizantiyye*, Riyad: Mektebetu't-Tevbe, 1993.
- Sönmez, Abidin. *Hz. Peygamber'in Musalahaları ve İslam'a Davet Mektupları*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Doktora tezi, 1982.
- Sönmez, Abidin. *Resulullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Barış Antlaşmaları*, İstanbul: İnkılâb Yayınları, 2007.
- Sönmez, Abidin. *Resulullah'ın İslam'a Davet Mektupları*, (İstanbul: İnkılâb Yay., 2011.
- Suheyli, Abdurrahman, *er-Ravd'ul-Unf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebevîyye*. nşr. Umar Abdusselâm es-Selâmî. 7 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâ' it-Turâsi'l-Arabî, 1421/2000.
- Şenyayla, Gencal. "İslam'ın İlk Şehit Elçisi: Hâris B. Umeyr", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (Güz/Autumn 2020),1019-1030. <https://doi.org/10.17859/pauifd.822611>
- Şulul, Zeynep. *Hz. Peygamber Tarafından İslam'a Davet İçin Gönderilen Elçiler*, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed. *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387/1967.
- Tahânevî, Muhammed b. Alî, *Keşşâfu Istilâhâtî'l-Funûn ve'l-Ulûm*, thk. Alî Dahrûc, 2 Cilt. Beyrut: Mektebetu Lübnan Naşirun, 1996.

- Tabîî, Muhammed. *es-Sefârât fi'l-İslâm*, Kahire: Mektebetu Medbûli, 1988.
- Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed. *eş-Şemâ'ilu'l-Muhammediyye*. nşr. İsmâ Mûsâ Hâdî. el-Cubeyl: Dâru's-Siddîk, 1434/2013.
- Trimingham, J. Spencer. *Christianity Among The Arabs In Pre-Islamic Times*, London: Longman, 1979.
- Tuncer, Hüner. *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ankara: Dış Politika Enstitüsü, 1991.
- Uğur, Mücteba. "Hasen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 16/374-375. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Vâkıdî, Ebû Abdullâh Muhammed, *el-Meğâzî*, nşr. Marsden Jones. 3 cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmî, 1989.
- Vâkıdî, Muhammed b. Omer. *Futûhu's-Şâm*, 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417/1997.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdullâh, *Siyeru Alâmi'n-Nubelâ*, 25 Cilt. (thk. Şuayb el-Arnâvut vd.), Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1405/1985.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd, *Esâsu'l-Belâğa*, 2 Cilt. nşr. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sevd. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/ 1998.